

Mokymo(si) proceso įtaka mokinio asmenybės raidai Juozo Vaitkevičiaus didaktikoje

Romanas Vasiliauskas

Profesorius socialinių mokslų (edukologijos)
habilituotas daktaras
Vilniaus pedagoginio universiteto
Edukologijos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
El. paštas: edukologija@vpu.lt

Straipsnyje nagrinėjamas iškilaus pedagogo J. Vaitkevičiaus požiūris į mokymo(si) proceso sampratą ir jo poveikį asmenybės raidai. Aptarus mokymo(si) struktūrą, mokytojo ir mokinio sąveiką perimant ugdymo turinį, siekiama išryškinti mokymo proceso mokiniui daromą universalų poveikį, jo įtaką ugdant potencialias asmenybės galias. Didelė reikšmė straipsnyje teikiama autoriaus pastangoms didaktiką nagrinėti ne izoliuotai nuo kitų mokslų, o juos integruoti, iš veiksmų įvairovės išskirti tris mokymo(si) aspektus – pedagoginį, psichologinį ir sociologinį, iškelti jų subordinacijos reikšmę ir būtinybę. Straipsnyje atskleistas autoriaus holistinis požiūris į mokymą(si), sąveikinį mokymą(si), taip pat paliečiamos vėlesnės mokymo teorijos (struktūralizmas), kuris pabrėžia ne tik klasėje, o ir mokykloje ir už jos ribų vykstančių procesų, konteksto reikšmę kognityvinei ir emocinei mokinių raidai.

Pagrindiniai žodžiai: didaktika, mokymo(si) procesas, jo struktūra, mokymo(si) modelis, sąveika, raida, asmenybė.

Sėkmingai mokyti jaunąją kartą gali tik kompetentingas, aukštos kvalifikacijos pedagogas, kurio profesinis tikslas – ne tik išmokyti mokinius mokomojo dalyko pagrindų, bet ir išplėtoti įvairias fizines, intelektualines, dvasines jų galias, sugebėjimus. Ne užsisklendimas ieškant siaurų mokymo tikslų, o gebėjimas ugdyti žmogų kaip visumą su visomis jo galiomis yra išeities kriterijus rengiant kompetentingą mokytoją ir reformuojant pedagogų rengimą aukštojo mokslo sistemoje. Kad būtina gerinti mokymo(si) kokybę, didinti jo veiksmingumą, stiprinti sąsajas tarp žinių

ir sugebėjimų ar asmenybės raidos pabrėžiama ir Lisabonos bei kituose europiniuose dokumentuose.

Potencialių žmogaus galių plėtros mokymo procese problema įvairiais istorinės raidos tarpsniais kelta kaip svarbiausias švietimo, mokyklos teorinis ir praktinis tikslas. Mokymo(si) ir asmenybės raidos santykio koncepcijoje istoriškai susidarė prieštaringi požiūriai: mokymas(is) ir vystymasis yra vienas su kitu nesusiję procesai (Z. Froidas, Ž. Pjažė), mokymas(is) ir vystymasis sutampa (E. Trondaikas), mokymas(is) gali sekti paskui vystymąsi

ir jį aplenkti (L. Vygotskis) (Хыторскоў, 2001, p. 31). Prioritetinį mokymo(si) vaidmenį vaiko raidai šalia kitų didaktinių problemų tyrė ir teoriniu bei praktiniu lygmeniu pagrindė J. Laužikas, J. Vaitkevičius, V. Rajeckas.

J. Vaitkevičius keletą dešimtmečių įvairiais aspektais sistemingai tyrė pedagogikos, mokinių ugdymo problemas, mokymo (si) procesą. Sunku atrasti edukologijos sritį, kurioje jis nebūtų palikęs reikšmingų pėdsakų, nebūtų taręs reikšmingo žodžio. Nuo kasdieninių mokyklinio gyvenimo įvykių ligi ugdymo kaip sociedukologinio reiškimo analizės – tokios plačios jo profesinių interesų kryptys. Kaip teigia A. Juodaitytė šiam tyrinėtojiui skirtoje monografijoje, „profesorius buvo daugelio mokslinių krypčių pradininkas Lietuvoje: lyginamosios, istorinės didaktikos, socialinės, antropologinės pedagogikos ir kt.“ (2008, p. 56). Ne išimtis ir didaktika, kurią jis traktavo kaip sistemingą mokymo procesą ir mokymo teoriją ir laikė pagrindiniu pedagogikos tyrimo objektu. J. Vaitkevičius, būdamas aktyvus, kūrybiškas ir motyvuotas, atsiliepė į laiko reikalavimus, aktyviai įsitraukė į didaktikos tyrimus. Įvairiapusį jo interesą didaktikai rodo ta tema parengtų ir išleistų leidinių gausumas („Mokinių žinių gilinimas mokymo procese“ (1968), „Mokinių žinių vystymosi problemos“ (1975), „Mokymo procesas“ (1985), „Didaktikos pradmenys“ (1993), „Istorinė (lyginamoji) didaktika“ (2001)) ir nuolat spausdinti straipsniai pedagoginėje spaudoje.

J. Vaitkevičius išiliejo į tyrinėtojų gretas turėdamas aiškia viziją ir tikslą – gilintis į mokinių žinių įgijimą kaip mokinio intelektualinės, emocinės, asmenybės raidos

pagrindą, sudaryti žinių sistemą mokant mokomųjų dalykų, jas atrinkti pagal mokinio raidą stimuliuojančius požymius, pedagogiškai pritaikyti žinias atsižvelgiant į įvairias mokinio ypatybes. Remiantis surinktais duomenimis taip organizuoti mokymo procesą, kad mokinys labiausiai išplėtotų savo intelektą ir sugebėjimus. Mokymo proceso ir jį lemiančių veiksnių tyrimui šis pedagogas paskyrė kūrybiškiausius gyvenimo metus.

J. Vaitkevičiaus tirtos mokymosi sritys ir iškeltos problemos, kaip vienpusiškas mokymo supratimas, perdėtas mokyklos orientavimasis į žinias, nepagrįstas raidos ir žinių tapatinimas, tariamas raidos imitavimas, vystymosi galimybių susiaurinimas ligi minimumo mokykloje, nepakankamas aplinkos kaip reikšmingo raidos veiksnio vertinimas yra gyvybiškai svarbios mokyklos ugdymo praktikai šiuolaikiniame globalizacijos ir nuolat kylančių iššūkių kontekste. J. Vaitkevičiaus idėjų aktualinimas gali paskatinti mokytojus šalinti kliūtis, trukdančias vaiko raidai, ir kurti tokią pedagoginę sistemą, kuri visapusiškai stimuliuotų mokinį. Todėl **tyrimo tikslas** – išanalizuoti į mokinio raidą orientuoto mokymo(si) idėjas J. Vaitkevičiaus palikime.

Straipsnio uždaviniai:

1. Atskleisti iškilaus pedagogo J. Vaitkevičiaus požiūrį į mokymo(si) proceso sampratą.
2. Išryškinti pagrindines mokymo proceso tyrimo kryptis.
3. Išanalizuoti požiūrio į mokymąsi kaitos aspektus šiuolaikiniame kontekste.

Tyrimo metodai: filosofinės, psichologinės ir pedagoginės literatūros kritinė bei sisteminė analizė ir interpretavimas.

Mokymo(si) – lavinimo(si) proceso samprata

Mokymas suprantamas kaip procesas, kuriame sąveikauja trys komponentai – mokytojas, mokinys ir lavinimo turinys (1 pav.).

Mokinys laikomas ne tik mokymo(si) proceso objektu, bet ir aktyviu subjektu, gebančiu savarankiškai nuspręsti, mokytis, įgyti žinių, įgūdžių. Sovietinėje didaktikoje sąveikos sąvoka tada dar buvo retai vartojama, tačiau autoriaus leidiniuose ją jau užtikame. Sąveikinio pedagoginio poveikio struktūra dažniausiai grindžiama teiginiu, kad mokinys yra „mokymo, lavinimo objektas ir subjektas, lavinimo turinio perėmėjas“. Kadangi mokinys laikomas mokymo(si) centru, tai kiti proceso dalyviai turi prie jo prisiderinti. Mokinys traktuojamas kaip potenciali, turinti daug galių, savybių, gebanti aktyviai veikti ir save keisti būtybė. Tik mokiniui esant

aktyviam mokymas perauga į mokymąsi. Taigi autorius pabrėžė, kad mokymui didelę reikšmę turi ne tik išorės poveikiai ir reagavimas į juos, bet ir jo vidinės pastangos, aktyvumas. Mokytojas ir mokinys mokymo (si) procese atlieka savitas funkcijas, susiję priklausomybės ryšiais. Mokytojo paskirtis – teikti ne tik žinių, bet ir mokyti racionalių veiklos būdų, bendrauti su mokiniu.

Autorius, apibūdindamas mokymo(si) procesą, vadovavosi metodologiniu veiklos principu, mokytojo ir mokinių santykius aiškino ir aprašė jų veikla, nes veikla sieja subjektą su pasauliu, kelia reikalavimus mokiniui, veikdamas mokinys išitraukia į mąstymą. Protinė veikla apibūdinama kaip svarbus mokinio raidos veiksnys. Tačiau veikla neturi nuasmeninti žmogaus. Vienpusiškam veiklos reikšmės supratimui priešinamas kitas jos požymis – bendravimas kaip specifinė sąveikos su kitais

1 pav. Mokymo proceso komponentų sąveika (J. Vaitkevičiaus požūriui)

2 pav. *Lavinimo turinio struktūra*

žmonėmis forma. Kadangi asmenybė formuojama ne tik veiklos, bet ir bendravimo procese, mokant būtina derinti šiuos veiksnius (1985). Taigi procesas aprašomas kaip mokytojo ir mokinio veikla, bendravimas, kai dėmesys telkiamas į mokymąsi kaip svarbiausią komponentą. Reikšminga, kad autorius atsisakė mokymo kaip vienpusiškos mokytojo veiklos vyravimo supratimo ir ėmė traktuoti jį kaip abipusę mokytojo ir mokinio pedagoginį poveikį.

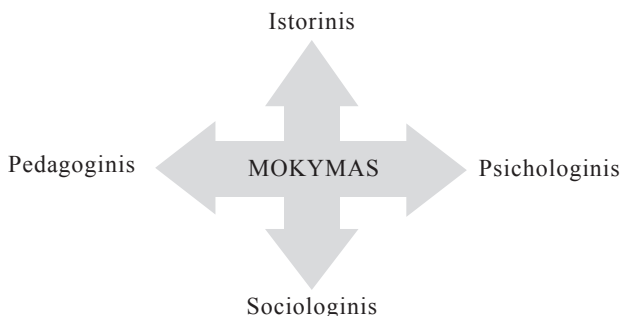
Mokytojo ir mokinio sąveikoje jungiančiuoju veiksniumi laikomas lavinimo turinys (2 pav.).

Žinios padeda pažinti pasaulį, gamtą, visuomenę, suprasti žmones, save. Svarbia lavinimo turinio funkcija laikomas mokinių protinės veiklos, kuria remiantis formuojami mokėjimai, įgūdžiai, nuostatos, kaupiama patirtis, skatinimas. Reikšminga, kad autorius lavinimo turinį išanalizavo ne tik kaip didaktikos žinovas akademinuose pedagoginiuose leidiniuose (1985), o ir kaip tyrėjas pagrindė empiriniais duomenimis (1975). Žinių pagrindu paėmęs tarpdalyki-

nio pobūdžio sąvokas (žemė, oras, vanduo, medžiaga, deguonis), nustatė jų suvokimo lygį ir galimybes atsižvelgiant į skirtingo mokinių išsivystymo stadijas, mokymo procesą lemiančius vidinius ir išorinius veiksnius. Eksperimentu, apklausos, lyginimo ir kitais metodais atskleidė gamtos dalykų žinių ir sugebėjimų tarpusavio ryšius, priklausomybę, mokymo(si) sąlygų įtaką sąvokiniam mokinių mąstymui. Autoriaus požiūriu pavienės, izoliuotos, nerišlios žinios nesudaro tinkamų lavinimo sąlygų, todėl žinias, tikslingai atrinkus pagal mokinių išprusimo lygį, būtina jungti į sistemą, nuolat gilinti ir plėsti, sieti su gyvenimu.

Taigi autorius taip įrodė ir pagrindė svarbiausią tezę, kad protinė mokinio raida kaip mokymo proceso rezultatas yra viena svarbiausių potencialių mokinio asmenybės galių plėtros sąlygų.

Mokėjimų ir įgūdžių paskirtis traktuojama kaip *veiklos būdų ir veiksmų* mokymas. A. Maceina šią lavinimo funkciją – *mokymas veikti* – vadino miklinimu ir galių apipavidalinimu (2002, p. 395). Šiuo metu,

3 pav. *Mokymo tyrimo aspektai*

užuot vartojus sąvoka *mokėjimai*, vis dažniau sakoma gebėjimai, siekiant pabrėžti lavinamąją mokymo funkciją. J. Vaitkevičius mokymą racionalių veiksmų siejo su patirtimi. Patirtį išskyrė kaip atskirą komponentą, tuo norėdamas pabrėžti jos svarbią ugdomąją funkciją.

Lavinimo turinio struktūros hierarchijoje aukščiausias lygmuo skiriamas santykio su tikrove normoms, t. y. mokinio vertybiniams prioritetams. Iš mokinio santykio su tikrove formuojasi pažiūros, kyla emocijos, kurios laikomos sudedamąja ugdymo turinio dalimi, nulemiančia elgesio normas, žmonių tarpusavio santykius, vertybines orientacijas (1985). Ši nuostata grindžiama mokymo ir auklėjimo vienovės principu, nes „mokymasis organiškai susijęs su auklėjimu, jie vienas kitą papildo ir užtikrina harmoningos asmenybės, kurioje derinasi protas, valia ir emocijos, ugdymą“ (Bernotas, Poškus, Vaitkevičius, 1993, p. 9).

Pagrindinės mokymo(si) proceso tyrimo kryptys

Vertinant J. Vaitkevičiaus įnašą į didaktikos mokslą, ryškėja platus jo požiūris į mokymą, kaip žmogaus kūrimo veiksnį, pastangas analizuoti mokymą kaip svar-

biausią pedagoginio proceso sudedamąjį komponentą, sukurti didaktinio mokymo sistemą, apimančią didaktinius mokymo tikslus, turinį, formą, metodus ir priemones, išryškinti didaktinės raidos etapus, integruoti didaktiką į giminiškų mokslų (psichologijos, sociologijos) sistemą. Mokymo, orientuoto į mokinio raidą, tyrimai yra grindžiami integruotomis žiniomis, pasitelkus giminiškų mokslų duomenis. Galima išskirti šiuos mokymo(si) interpretavimo aspektus (3 pav.): pedagoginį, psichologinį ir sociologinį. Pastangos vertinti mokymą(si) įvairiais kriterijais iškelė būtinybę pasitelkti kitų mokslų duomenis.

Pedagoginis mokymo tyrimo aspektas. Didaktika laikoma neatskiriama integralia pedagogikos dalimi, todėl abiem šioms mokslo šakoms būdingi bendri bruožai — tikslingumas, mokytojo ir mokinio sąveika, ugdymo vientisumas. Kaip atskleidė autorius, abi šias mokslo šakas sieja bendri tikslai – sudaryti palankias sąlygas mokytis, visus mokinius įtraukti į mokymąsi, garantuoti, kad sėkmingai vyktų mokytojo ir mokinių sąveika. Didaktika kaip mokymo mokslas kelia pedagogiškai reikšmingas prielaidas siekiant nustatyti mokymo veiksmų ir rezultatų ryšius.

Autorius nuolat pabrėžė, kad mokymo rezultatus daugiausia lemia pedagoginio proceso organizavimas. Svarbia mokytojo funkcija laikė pagalbą mokiniui, mokymo individualizavimą, mokymo organizavimą pagal mokinio sugebėjimus.

Psichologinis mokymo tyrimo aspektas. Autorius sugebėjo išigilinti į mokymo(si) psichologiją, vidines mokinio sąlygas, poreikius, atskleidė sėkmingo mokymo(si) ir mokinių individualių savybių – suvokimo, mąstymo, atminties, vaizduotės – ryšius. Autorius teigia, kad „mokymas(is) yra ne tik socialinis, pedagoginis, bet ir psichologinis procesas, paremtas tam tikrais nerviniais mechanizmais, o mokymosi rezultatas – tam tikri dinamiški, bet nuoseklūs besimokančiųjų psichikos, jų elgesio ir būsenos pokyčiai“ (Bernotas, Poškus, Vaitkevičius, 1993, p. 12). Pokyčiai gali vykti tik per mokinių reakcijas ir psichines būsenas. Todėl J. Vaitkevičius pasisakė prieš „mechaninį“ mokymąsi, mokiniai teikiamų žinių automatiškai neperima, o mokytojas jų mechaniškai neperkelti į mokinio galvą (1985). Mokymosi sėkmės sąlyga laikomas vidinis mokinio aktyvumas, per kurį reiškiasi įvairūs psichiniai procesai – suvokimas, atmintis, mąstymas, vaizduotė. Taigi išmokimo rezultatus lemia ne žinių reprodukuojimas, o protinių veiksmų, kaip antai apibendrinimas, analizė, sintezė, mokymas.

Plėtojama darbe (1985) ir mokymo funkcinė paskirtis – motyvacija kaip vienas svarbiausių mokymosi rezultatus lemiančių veiksnių – poreikiais ir interesais pagrįsto mokymosi skatinamoji reikšmė, mokinio orientavimas į tikslą. Autorius siekia išryškinti įvairių psichinių procesų

įtaką mokymui, priežastis, kurios daro mokymą veiksmingą, tam plačiai nagrinėja mokinių amžiaus ypatumus, individualias mokinio ypatybes.

Sociologinis mokymo tyrimo aspektas. Mokymo proceso sociologiniam, vaiko ir aplinkos santykio aspektui visuose didaktinio pobūdžio tyrimuose skiriamas labai svarbus vaidmuo. Pabrėžiama, kad vaiko raida nuo kūdikystės glaudžiai susijusi su aplinka socializacijos procese, individo potencialas – asmenybės savybės, vertybinės orientacijos, socialiniai vaidmenys – formuojamas betarpiškai sąveikaujant su aplinka. Socialinis mokymo sąlygotumas išryškinamas per lavinimo turinio, mokymo strategijos, metodų kaitą. Sociologinė analizė grindžiama prielaida, kad visi socializacijos veiksniai turi sudaryti palankias sąlygas mokymuisi ir optimaliai mokinio raidai.

Taigi autoriaus darbuose ryški mokymosi socialumo idėja, mokymosi kultūrinės istorinės sąlygos, interpretuojamos kaip neatskiriama mokymo proceso sritis, svarbiausias veiksnys. Monografijoje „Mokinių žinių vystymosi problemos“ (1975) nurodomos tik kai kurios mokinių žinių raidą lemiančios aplinkos sąlygos (mokyklos, komunikacinių priemonių), o vėliau autorius atranda vis daugiau žmogaus tobulinimo ryšių su aplinka ir įsitraukia į vaiko tapimo socialine būtybe tyrimus, kurie realizuojami tokiais fundamentiniais darbais kaip „Socialinės pedagogikos bruožai“, „Socialinės pedagogikos pagrindai“ (1988, 1995).

Istorinis mokymo tyrimo aspektas. Autoriaus nagrinėjama didaktinė mokymo sistema – ne vien teoriniu lygmeniu

matuojamas modelis. Siekiama atskleisti mokymo ir lavinimo kaip proceso kaitą ir ją lemiančias istorines sąlygas, įvairių autorių požiūrį į aptariamą objektą. Kad ir kokią mokymo kryptį autorius nagrinėtų – raidos, kognityvinę ar humanistinę teoriją, – visur siekiama surasti ištakas, išryškinti iškiliausius tos krypties atstovus ir svarbiausius jų teiginius. Ankstesniuose tyrimuose teorinių teiginių grindimas istorizmo principu yra dalinis argumentas atskleidžiant mokymo ir lavinimo paskirtį bei tikslus, o vėlesniuose einama nuo dalinės mokymo raidos analizės prie sistemingos, siekiama atskleisti didaktikos raidą nuo seniausių laikų ligi šių dienų. Didelį autoriaus interesą istoriniam mokymo aspektui rodo tai, kad jis veikalą „Istorinė (lyginamoji) didaktika“ (2001) rašė sunkiai sirgdamas. Nepaisant to sugebėjo aprėpti, susisteminti platų didaktinės minties lobyną, kuriame mokymo raida atskleidžiama nuo pirmykštės bendruomenės ligi šių dienų, atskirame skyriuje nagrinėjamos klasikinės didaktikos atstovų (J. A. Komenskio, Dž. Loko, Ž. Ž. Ruso, J. H. Pestalocio, K. Ušinskio) didaktinės pažiūros, didaktinė mintis Lietuvoje.

Požiūrio į mokymą(si) kaitos aspektai

Naujosios mokymo paradigmos neatsiranda efemeriškoje erdvėje, jos formuojasi ankstesnio patyrimo pagrindu, veikiant nuolat kintančioms sąlygoms. Todėl vertinant J. Vaitkevičiaus indėlį į didaktiką svarbu pasekti, kaip jo kelti mokymo organizavimo, sąveikinio mokymo principai taikomi šiandien, globalizacijos sąlygomis. Dėl XXI amžiuje nepaprastai išaugusio informacijos srauto, globalizacijos, iškilio reikmė ugdyti įvairius gebėjimus – kriti-

nio mąstymo, sprendimų, mokėjimo mokytis. Be šių gebėjimų neįmanoma valdyti ir naudotis informacija. Todėl iš esmės kinta mokymo(si) esmė, vis labiau ryškėja tendencija mokymą(si) traktuoti kaip visapusišką procesą ir kaip mokymo ir mokymosi vienovę, veiksmingo mokymo(si) ir jame kylančių sunkumų priežasčių ieškoti ugdomojoje aplinkoje, mokymo(si) kontekste. Mokymo(si) tyrimus siekiama grįsti tam tikromis filosofinėmis koncepcijomis (humanizmo, bihevizmo, pragmatizmo (progresyvizmo) ir ypač konstruktyvizmo), idėjomis, vis labiau orientuojamasi į mokymąsi visą gyvenimą, globalizacijos nulemtų veiksmų įtakos reikšmės vertinimą. Plačiai diskutuojama, į ką pirmiausia turi būti nukreiptas mokymas(is): į mokymo turinį, rezultatus ar asmenybę. Vykstančios diskusijos vis labiau krypsta į aukštesnės pakopos tikslus – sugebėjimų, kompetencijų, vertybių ugdymą. Mokymas tampa vis labiau orientuotas ne į turinį, o į jo rezultatus, įvairių kompetencijų ugdymą. Prigijo mokslininkų B. Blumo, N. L. Gage sisteminis požiūris į žinių klasifikavimą vadovaujantis pažinimo tikslais (žinios, jų supratimas, taikymas, analizė, sintezė, įvertinimas), o tai leidžia išskelti aiškius reikalavimus kiekvienoje pažinimo pakopoje.

Šiuolaikinis požiūris į mokymo procesą dažniausiai grindžiamas konstruktyvizmu, sintezavusiu ir konceptualizavusiu daugelį anksčiau susiformavusių mokymo teorijų, L. Vygotskio, Ž. Pježė, B. Skinnerio, Dž. Brunerio ir kt. autorių idėjų. Nemaža jų J. Vaitkevičiui buvo žinomos. Jis pakankamai gerai buvo susipažinęs ir savo tyrimuose rėmėsi ne tik žinomų tarybinių didaktų (M. Danilovo, L. Zankovo, M. Skat-

kino, L. Vygotškio), bet ir užsienio autorių (Dž. Brunerio) darbais.

Šiuo metu siekiant perimti naują informaciją ir plėtoti mokinio sugebėjimus, ieškoma tinkamų mokymo strategijų, kuriami įvairūs „konstruktyvistinė didaktika“ grindžiami modeliai (N. L. Gage, D. C. Berliner, J. Carroll). Kitaip nei remiantis tradicinėmis teorijomis, kurios skelbė, kad mokytojas žinias mokiniui perduoda tiesiogiai informuodamas, gatavu pavidalu, konstruktyvizmo teorija traktuoja mokymą kaip paties mokinio žinių organizavimo procesą. Svarbiausiu vaiko vystymosi šaltiniu laikomos ne gatava forma perduodamos žinios, o mokinio savi-raidė, pastangos keisti save kuriant žinias ir interaktyvi sąveika su ugdomąja aplinka. Todėl mokymo tikslas – sukurti palankią, „turtingą“ aplinką. Vystymasis supranta-mas kaip savęs kūrimas.

Toliau pateiktame D. McIlrath, W. Huitto mokymo(si) modelyje (1995) į ugdymo centrą iškeliami sąveika (4 pav.), klasėje

ir mokykloje vykstantys procesai, kurie apima mąstymą, jausmus, vykdymą, mokytojų ir mokinių veiksmus klasėje, mokymo(si) situacijas mokykloje, taip pat sąveikos modelius ir mokymo(si) sąlygas, kurios yra sąveikos rezultatas. Kontekstas, kaip sąlygų ir nuolat kintančių situacijų vi-suma, daro didelę įtaką mokymo(si) rezul-tatams. Sąveika, orientuota į mokinio elge-sį, yra viso mokymo proceso pamatas, nes sąveikaujant įgytos žinios, susiformuoti įgūdžiai, sugebėjimai yra tvirtesni, moki-nys įgyja patirties, kuri skatina jį keistis. Sąveika gali būti skirstoma į paruošiamąją ir vykdomąją, tiesioginę ir netiesioginę. Dar skiriamos ikisąveikinė ir posąveikinė fazės. Mokinio ir mokytojo vaidmuo – aktyvus dalyvavimas sąveikoje.

Konstruktyvistinės didaktikos tyrėjų orientacija į mokymo proceso kontekstą, siekiant nustatyti jo vietą ir reikšmę mo-kinio raidai, rodo, kad socialinės aplinkos fenomenas, kurį taip įvairiapusiškai tyrė J. Vaitkevičius, tebėra vienas svarbiausių

4 pav. Šiuolaikinis požiūris į mokymo procesą

mokymo(si) veiksmų. Šiuolaikiniai užsienio mokslininkų ir J. Vaitkevičiaus mokymo ir ugdomosios, socialinės aplinkos tyrimai turi nemažai sąlyčio taškų, nors autorius šios sąvokos neverta.

Siekiant integruoti „konstruktyvinę daktiką“ į mokyklą, iškyla praktinė problema, kiek mokytojų priima konstruktyvizmo idėjas, kiek jų taiko sąveikos principą ugdymo praktikoje, savo mokymo filosofijoje. Vienas dalykas – skelbti idėjas ir visai kitas – jas įgyvendinti. Šiuo požiūriu yra reikšmingi P. Jucevičienės vadovaujamo mokslininkų (B. Simonaitienė, N. Bankauskienė, L. Šiaučiukėnienė) atlikti mokytojų kompetencijos ugdymo tyrimai (buvo apklausti 857 mokytojai ir 931 mokinys iš įvairių Lietuvos vietovių). Siekiant nustatyti mokytojų kognityvinę kompetenciją, išskirti trys mokymo aspektai – poveikio pedagogikos, sąveikos pedagogikos ir mokymosi. (Mokytojų daktinės kompetencijos atitiktis šiuolaikiniam švietimo reikalavimams. Tyrimo ataskaita.) Nustatyta, kad nors yra nemažų daktinės sistemos elementų (ugdymo principų, tikslų, turinio, metodų) pokyčių, daug mokytojų mokymą grindžia labiau poveikio nei sąveikos paradigma. Todėl galima manyti, kad konstruktyvizmo idėjos akademinėse bendruomenėse dar tik skleidžiasi teoretiniu lygmeniu ir kol kas netapo kasdieninė mokytojų praktikos kelrodžiu.

Išvados

1. J. Vaitkevičiaus reikšmė šiuolaikiniam pedagogikos mokslui nusako jo platus mokymo(si) proceso tyrimų spektras, apimantis teorinius ir praktinius mokymosi mokymosi klausimus. Reikšminga, kad autoriaus daktikos samprata ne-

siriboja siaurais daktiniais santykiais, kaip „mokytojas – mokomasis dalykas“ ar „mokinys – mokomoji medžiaga“, o mokymą(si) laikė ne tik žinių, pažinimo, patirties įgijimo, parengimo veiklos šaltiniu, bet ir svarbiu asmenybės, jos intelektualinės ir emocinės srities, įvairių savybių aktyvumo ugdymo orientyru. Šis pedagogas, svarbia daktikos funkcija laikydamas protinį lavinimą, pagrindė objektyvius ryšius tarp mokymo organizavimo ir vaiko raidos, taip pat siekė sukurti tokį mokymo modelį, reikalavimų sistemą, kuri leistų optimizuoti į vaiko raidą orientuotą mokymą. Prie vaiko raidą formuojančių veiksmų priskyre ugdomąjį mokymą, nors auklėjimą laikė savarankiška, sudedamąja pedagogikos dalimi.

2. Mokymas tirtas kaip visuminis procesas: atskleistos įvairios daktikos funkcijos ir jų tarpusavio ryšiai, išryškintos mokymo vidinės (psichologinės), išorinės pedagoginės – sociologinės) sąlygos, mokymo, lavinimo ir auklėjimo ryšiai ir vienovė. Kiekvieną mokymo aspektą traktuojant ne atskirai, o kaip visumos dalį, buvo būtina pasitelkti giminiškų mokslų duomenis. Taigi J. Vaitkevičiaus vaiko raidos mokymo procese koncepcijai būdingos pedagoginio, psichologinio, sociologinio ir istorinio tyrimo kryptys.
3. Naujosios mokymo koncepcijos, grindžiamos biheviorizmu, kognityvizmu, struktūralizmu, formuojasi sovietiniu laikotarpiu sukauptos patirties pagrindu. Siekiant pagerinti mokymo(si) kokybę, būtina remtis ankstesniųjų kartų sukauptu pozityviu patyrimu, kurį empiriniais tyrimais apibendrina ir susistemina Juozas Vaitkevičius.

LITERATŪRA

Bernotas V., Poškus K., Vaitkevičius J. Didaktikos pradmenys: mokomoji priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993.

Carrol J. A model of school learning // Teachers Colledge Record. 1963, 64, p. 723–733.

Gage N. & Berliner D. Educational psychology (5th ed.). Princeton, New Jersey: Houghton Mifflin Company, 1992.

Grabauskienė A. Nuo ištakų iki dabarties // Pedagogika. ISSN 1392-0340. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, t. 85, p. 9–13.

Jucevičienė L., Simonaitienė B., Jankauskienė N., Šiaučiukėnienė L. Mokytojų didaktinės kompetencijos atitiktis šiuolaikiniam švietimo reikalavimams. Tyrimo ataskaita.

Juodaitytė A. Profesorius Juozas Vaitkevičiaus mokslinė veikla // Juozas Vaitkevičius: monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2008.

Maceina A. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis, 2002.

McIlrath D., Huitt W. The teaching-learning process: A discussion of models. Valdosta, GA: Valdosta State University, 1995; Prieiga per internetą: <http://chiron.valdosta.edu/whuitt/papers>.

Proctor C. Teacher expectations: A model for school improvement // The Elementary School Journal. 1984, p. 469–481.

Vaitkevičius J. Mokinių žinių gilinimas mokymo procese. Vilnius: MMTY, 1968.

Vaitkevičius J. Mokinių žinių vystymosi problemos. Kaunas: Šviesa, 1975.

Vaitkevičius J. Mokymo procesas. Kaunas: Šviesa, 1985.

Vaitkevičius J. Istorinė (lyginamoji) didaktika. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2001.

Хуторской А. Ю. Современная дидактика. Санкт-Петербург: Питер, 2001.

THE ROLE OF TEACHING AND LEARNING IN THE DEVELOPMENT OF PUPILS PERSONALITY

Romanas Vasiliauskas

S u m m a r y

Learning as a complex process in which the child's experience is determined not only by nature and ways of learning, but also by the condition and factors of the environment are analysed in this article. Among various authors who studied the relation between learning and the child's development, J. Vaitkevičius is noted for efforts in analyzing didactic inseparably from other branches of science and in relating teaching and learning with child's personality development. The author treats learning as an interaction of the teacher and pupils and among various factors he emphasizes three sides of learning – pedagogical, psychological and sociological

and notes the necessity of their subordination. The author's holistic views of teaching and learning, its structure, the importance of interactive learning in conveying the contents of education are revealed in the article. Recent teaching theories such as structuralism in which the significance of the process take place not only at school and also beyond as well as that of the context in the cognitive and emotional development of pupils are discussed in this study as well.

Keywords: didactics, learning process, structure of learning process, model of learning, interaction, development, personality.

Įteikta: 2008 12 05

Priimta: 2009 02 01